

utraque naturaliter appetant finem, quoad specificationem; tamen rationis expertia naturaliter eum appetunt, etiam quoad exercitium; ratione prædita quoad exercitium appetunt libere. Item, quod ex amore finis animalia rationis expertia se movent ad media, quæ decunt ad illum finem motu animali, et sine deliberatione; ratione prædita, motu rationali, id est, cum consilio et collatione mediorem ac per hoc cum deliberatione et electione.

CAPUT XV.

Subjectum liberi arbitrii non posse esse nisi naturam intelligentem.

Discutienda nunc est illa particula definitionis « intelligentis naturæ » quæ breviter explicat subjectum liberi arbitrii, id est, quæ res prædite sint libero arbitrio.

Sex omnino sunt res, quæ in questionem venire possent, res inanimata, planta, bestia, homines, Angeli, Deus. Ac ut certa separemus a dubiis. Primum, extra controversiam est, nihil eorum, quæ cognitione carent, sive sint inanimata, et elementa et lapides, sive animata, ut herbas et plantas liberum arbitrium habere posse. Neque enim fieri potest, ut non careant libero arbitrio, quæ omni arbitrio carent.

Deinde certum est, animantia rationis expertia prædita esse quadam imagine, et quasi adumbratione liberi arbitrii, non tamen vero proprie dicto libero arbitrio. Præditas esse bestias imagine quadam liberi arbitrii, quæ liberum arbitrium metaphorice nominari possit, perspicuum est ex eo, quod earum appetitio aliquo modo est indifferens ad multa, non ita ad unum tantum alligata, ut potentia calefactiva ignis ad calefaciendum et similes. Deinde, quod quasi iudicio quodam uti videntur. Oves enim in campis unam herbam carpunt, aliam negligunt, lupum fugiunt, canem sequuntur; equi et canes terrentur minis, alliciuntur blanditiis. Denique quod non solum iudicium, sed quædam etiam miram prudentiam et sagacitatem præ se ferant in operibus suis, ut aranea, formica, apis, hirundo, et alia. Quocirca Plutarchus opusculum quoddam inscribere

(1) Psal. XXXI, 9; Psal. XLVIII, 13, 21.

ausus est, quod animantia bruta ratione utantur. Laurentius autem Valla, non per jocum, sed serio bestiis rationem attribuit in sua Dialectica, cap. 9. attributus iisdem sine dubio etiam liberum arbitrium, nisi illud hominibus denegasset.

Cæterum carere bestias omnes libero arbitrio proprie dicto, testatur Philosophus in II. lib. de anima, text. 157. testatur Gregorius Nyssenus in I. lib. de Philosophia, cap. 1. Et in lib. V. cap. 4. testantur omnes Theologi, et Philosophi, quos longum esset, minimeque necessarium huc adducere. Testatur ipsa divina Scriptura in Psal. XXXI, cum ait: *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.* Et in Psal. XLVIII. *Comparatus est iumentis insipientibus (1), etc.* Testatur denique etiam ratio. Nam potentia suprema, quæ est in bestiis, sive imaginatio, sive æstimatoria nominetur, corporalis ac materialis est, proinde pertingere non potest ad cognitionem universalem, quæ fundamentum est ratiocinationis, neque potest reflecti ipsa in se et iudicare de suo iudicio, quod est fundamentum libertatis.

Neque his repugnat, quod earum appetitio videatur indifferens ad multa. Nam indifferente illa determinatur per naturale iudicium, cui reluctari non queunt. Et quemadmodum homines in certis rebus habent conditionalem necessitatem, sed absolutam libertatem: sic etiam contra, bestia habent conditionalem libertatem, et absolutam necessitatem. Possunt enim hoc potius, quam illud appetere, si æstimatoria eorum ita iudicet; sed æstimatoria necessario iudicat unum. Habent enim bestia a natura determinata iudicia, neque possunt unum conferre cum altero, ut supra diximus. Atque hinc nascitur, ut omnia animantia ejusdem generis, semper eodem modo operentur. Omnes enim oves lupos fugiunt; omnes hirundines eodem modo nidificant. Omnes apes eodem modo mellificant, omnes araneæ eodem modo insidiantur muscis, omnes formicæ eodem modo grana recondunt, neque præterea aliud norunt.

At (inquiunt) terri minis, atque allici blanditiis, videtur esse manifestum iudicium rationis. Sed non ita est. Illud enim oritur ex eo, quod ex memoria verberum, ut bephysic. text. 10. et seq. Et lib. XII. Metaph. text. 30 et 38.

noscere et æstimare, aut iudicium ejusmodi non sequi.

Adhæc certum est, hominem absolute consideratum esse liberi arbitrii. Neque enim hæretici de hac re contendunt, sed solum de homine per peccatum primi parentis, de statu suo dejecto, de qua re in sequenti libro disseremus. Perspicuum est autem illud Ecclesiastici testimonium, cap. XV: *Reliquit hominem in manu consilii sui, etc. (1)*

Neque minus est certum, Angelos libero arbitrio præditos esse, præsertim si absolute secundum naturam suam consideretur, ante confirmationem in bono, vel obfirmationem in malo. Nam in primis litteræ sacræ de Angelis ita loquuntur, ut de rebus intelligentibus, ut constat ex Genes. cap. XVIII. et XIX. ex Tobia, cap. XII. ex Luc. cap. I et II. et ex aliis plurimis locis. Ubi autem intelligentia est, ibi sine dubio et libertas est. Deinde, Scriptura testatur Angelos esse naturæ præstantioris, quam homines, Psal. VIII. *Minuisti eum paulo minus ab Angelis (2).* Igitur si homines libero arbitrio præditi sunt, cur non multo magis Angeli. Adhæc, Scriptura divina testatur, Angelos aliquando peccasse, et punitos esse, I. Petr. II. *Angelis peccantibus non peperit (3).* At peccatum et poena peccati sine arbitrii libertate esse non possunt. Denique, sancti Patres disertis verbis liberum arbitrium Angelis tribuunt. Vide Ireneum lib. IV. cap. 71. Basilium in lib. de Spiritu sancto, cap. 16. August. in lib. de correptione et grat. cap. 10. Gregor. homil. 7. in Ezech. et Damascenum lib. II. de fide, cap. 3. et 4.

Una superest dubitatio, sitne Deus etiam vere ac proprie liberi arbitrii. Nam et multi contra senserunt, et argumenta non contemnenda difficile questionem efficiunt. Primum igitur non defuerunt ex philosophis, qui dicerent, Deum ex necessitate agere, quorum sententiam refert S. Thom. in lib. II. contra Gent. cap. 23. et quamvis S. Thomas non indicaverit nomina eorum philosophorum, tamen commentator ejus Franciscus Ferrariensis scribit, eos esse Aristotelem et Avicennam. Et sane non solus Ferrariensis, sed etiam Henricus, Scotus, et alii in horum philosophorum numerum referunt Aristotelem, nec sine causa, ut cognosci potest ex lib. VIII. physic. text. 10. et seq. Et lib. XII. Metaph. text. 30 et 38.

In eodem errore versatus est ex Christianis, Petrus Abailardus, teste Thoma Waldensi lib. I. doctrinalis fidei, cap. 10. docuit enim prædictus Petrus, Deum non posse facere, nisi ea, quæ facit. Quod idem postea docuit Joan. Wiclef. ut constat ex ejus Triologo, cap. 10 et 11. Et ex Thoma Waldensi, qui eum refellit, lib. doctrin. fidei, cap. 10. et seq. Idem approbat Lutherus, qui assertionem art. 36. dicit, veram esse Wiclefi sententiam, quæ habet, omnia ex necessitate absoluta evenire. Martinus quoque Bucerus in lib. de concordia doctrinæ, cap. de libero arbitrio, satis aperte tradit, Deum necessariam agere quiddam agit, nec posse aliter facere.

Denique Joannes Calvinus, lib. I. Instit. cap. 16. §. 3. docet, Deum non posse facere, nisi id quod facit: « Sane, inquit, omnipotentiam sibi vendicat, ac deferri a nobis vult Deus, non qualem sophistæ fingunt, inanem otiosam, et fere sopitam; sed vigilem, efficacem, operosam, et quæ in continuo actu versetur. » Et paulo post: « Ideo, inquit, censetur omnipotens, non quod possit quidem facere, cesset autem, sed quia etc. » Ubi vides a Calvinio reprehendi communem Theologorum (quos ipse sophistas vocat) sententiam, quæ habet, Deum multa posse facere, quæ non facit, et contra, posse multa non facere quæ facit, et ideoque vere, proprieque liberum esse.

Argumenta pro sententia adversariorum multa sunt et gravia. Videtur enim libertas arbitrii quæ quis potest velle hoc aut illud, et velle hoc aut non velle, repugnare æternitati, immutabilitati, simplicitati, aliisque attributis Dei. Immo cum velle in Deo sit idem quod esse, si velle Dei posset non esse, ipse etiam Deus posset non esse: vel si esse Dei est simpliciter necessarium, quomodo velle Dei non erit etiam simpliciter necessarium? Sed hæc omnia planius exponuntur, cum refellenda erunt.

CAPUT XVI.

Probatur, Deum esse liberi arbitrii.

Sententia theologorum, quæ sine dubio verissima est, probabitur a nobis primum ex divinis litteris et testimoniis Patrum, adver-

(1) Eccl. XV, 14. — (2) Psal. VIII, 6. — (3) II Petr. II, 4.

sus hæreticos: deinde, naturalibus rationibus adversus philosophos. Psalm. XIII: *Omnia quæcumque voluit, fecit*. Psalm. CXI: *Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates ejus*. Ephes. I: *Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ*. Et I Corinth. XII: *Hæc autem operatur unus et idem spiritus, dividens singulis prout vult* (1). Ex his, et similibus locis efficitur, Deum operari per cognitionem et voluntatem, et res creatas tales esse, quales Deus esse voluit, non quales necessitas coegit.

Sed rursus habemus alia loca, quibus ostenditur, Deum posse facere quæ non facit, et contra non facere quæ facit. Daniel. III: *Potens est Deus, nos de manibus tuis, o rex, liberare; quod si noverit, statuam tamen, quam fecisti, non adoramus* (2). Hoc loco Scriptura docet, potuisse fieri, ut Deus nollet liberare tres pueros de fornace, quos tamen liberare voluit, et re ipsa liberavit. Esther. III: *Non est qui possit tunc resistere voluntati; si decreveris salvare nos, continuo liberabimur* (3). Hic præterquam quod significatur, potuisse Deum non facere quod fecit, habetur etiam vocabulum decernendi, quod proprie ad liberum arbitrium pertinet.

Similis locus est Sapient. XI: *Non erat impossibilis manus tua, immittere illis multitudinem ursorum, aut audaces leones* (4) etc. Nec tamen id fecit: quare poterat facere quod non fecit. Ibidem: *Misereris omnium, qui omnia potes, dissimulans peccata hominum propter penitentiam*. At certe non vere dicitur dissimulare peccata is, qui non punit, quia non potest, sed is, qui cum possit non vult. Matth. III: *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham* (5). In quem locum Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, necnon Ambrosius in cap. 3. Luc. scribunt, ex veris, proprieque dictis lapidibus posse Deum excitare filios Abraham, quamvis id nunquam fecerit, Matth. XIX: *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum caelorum*. Et paulo post: *Apud homines hoc impossibile est, apud Deum omnia possibilia sunt* (6).

Nec valet, si quis dicat posse fieri ut camelus transeat per foramen acus, si redigatur ad subtilitatem tenuissimi filii. Quemadmodum olim Pelagiani docebant, posse divi-

tem salvum fieri, si venditis omnibus pauper fieret, alioqui non posse. Hoc (inquam) non valet, quoniam Dominus ait, hoc impossibile esse hominibus: Deo autem esse omnia possibilia. Non est autem impossibile hominibus efficere, ut camelus transeat per foramen acus, si ad filii tenuitatem antea redigatur. Itaque S. Gregorius Nazianzenus lib. IV. de Theologia, affirmat ex hoc Evangelii testimonio posse Deum facere, ut camelus, manens camelus, transeat per foramen acus; quod tamen nec fecit, nec unquam fortasse faciet.

Matth. XXVI: *An putas quia non possum regere Patrem meum, et exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum?* (7) Poterat igitur Christus orare Patrem, ut mitteret ad se plusquam duodecim legiones Angelorum, et pater mittere poterat: et tamen neuter fecit, quod poterat facere. Ad hunc locum respondit Wiclefus, potuisse Christum a Patre legiones petere, non a quibus defenderetur, sed quæ sibi eo tempore adessent. Potuisse quoque Patrem mittere eas legiones, si voluisset, sed non potuisse velle.

At inepta responsio est. Primum enim certum est, hoc loco non agi de simplici assistentia Angelorum, sed de presidio adversus vim, quæ in Christum parabatur. Dicuntur enim hæc verba Apostolo Petro, qui intebatur gladio Dominum protegere, ut intelligeret, non esse opus. Christo tali defensione, qui aliam longe majorem in promptu haberet.

Deinde, esto de simplici assistentia ageretur, adhuc probamus, posse Deum facere quæ non facit, quia potuit mittere plusquam duodecim legiones Angelorum, qui Christo assisterent, quas tamen non misit.

Denique, Deum potuisse, si vellet, sed non potuisse velle, ineptissime dicitur, nisi Christum ipsum inepte locutum esse dicamus. Voluit enim Christus docere, se libere, non autem coactum subire mortem. Id autem demonstrat ex eo, quod poterat a Patre presidium multorum millium Angelorum impetrare. Quæ Christi demonstratio nihil valebat, si Pater non poterat velle mittere presidium, quod petebatur. Vide Hieronymum et Chrysostomum in commentario ad hunc locum.

Marc. XIV: *Abba Pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc a me* (8). Perspi-

(1) Psal. CXIII, 3; CX, 2; Eph. I, 4; I Corin. XII, 11. — (2) Dan. III, 17. — (3) Esth. III, 9. — (4) Sap. XI, 18. — (5) Matth. III, 9. — (6) Matth. XIX, 24. — (7) Matth. XXVI, 53. — (8) Marc. XIV, 36.

cium est ex hoc loco, possibile Deo fuisse transferre calicem passionis a Christo, quod tamen factum non esse scimus. Roman. I, reprehendit Apostolus gentiles, quod cum Deum cognovissent, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt: at non debetur gratiarum actio nisi ei, qui libere agit, et beneficia præstat, cum possit non præstare: igitur Deus libere agit, et libere procurat res humanas.

Accedant nunc testimonia Patrum. S. Gregorius Nazianzenus in epist. priore ad Calidonium: « Asserunt, inquit, Deo possibile esse, hominem etiam sine mente salvare. Possibile etiam sine carne, solo velle. » Ubi sanctus Gregorius respondet objectioni Apollinaristarum, qui dicebant, Christo in incarnatione defuisse mentem humanam; Verbum enim pro mente fuisse. Id autem probabant, quia possibile erat Deo salvare genus humanum, etiamsi mentem non assumpsisset: respondet (inquam) Gregorius, possibile Deo fuisse salvare genus humanum, etiamsi non solum mentem, sed etiam carnem non assumpsisset. Sola enim voluntate sine incarnationis mysterio potuit Deus mundum instaurare. Fecit igitur Deus ex Gregorii sententia id quod potuit non facere; proinde non necessario, sed libere fecit.

S. Gregorius Nyssenus, in lib. de Fato, cap. ult. « Non enim, inquit, sub necessitate est Deus, neque voluntatem ejus servire necessitati, fas est dicere. Etenim necessitatis est conditor. » Et infra: « Omnipotens, inquit, neque naturæ necessitate, neque legis præscripto operatur, sed sunt illi omnia contingentia, etiam necessaria. »

S. Ambrosius in II. lib. de fide, cap. 3. « Hæc operatur, inquit, unus et idem Spiritus sanctus dividens singulis [pro ut vult, id est, pro libero voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio.] »

S. Augustinus in Enechiridio, cap. 95: « Tunc, inquit, in clarissima luce sapientie videbitur, quam multa possit (Deus) et non velit; nihil autem velit, quod non possit. » Et in lib. XIII. de Trinit. cap. 18, dicit, Deum potuisse sumere carnem aliunde, quam ex Adam; et tamen hoc maluisse. In lib. de natura et grat. cap. VII. dicit, Christum potuisse resuscitare Judam a morte spirituali, quo modo excitavit Lazarum a morte corporali, nec tamen fecisse. In libro de bono perseverantia, cap. 8. et 6. dicit, Deum posse facere ut omnes perseverent usque in finem: nec

amen facere. Petrus autem Damianus in epist. 4. ad Desiderium, quæ est de omnipotentia Dei, probat Deum multa posse facere quæ non vult facere, nec facit.

Adde etiam testimonia Hieronymi, Chrysostomi et Theophylacti supra citata. Probatur hoc idem ratione fundata in divinis literis. Qua ratione utitur Nyssenus loc. citat. lib. de fato prope extremo. Multa Deus operatur præter ordinem naturæ, ut cum solem stare fecit ad vocem Josue; et eundem retrocedere ad preces Isaia; et obscurari tempore plenilunii ob mortem Salvatoris; item cum Virgini partum, caecis visum, surdis auditum, mortuis vitam donavit. At si Deus operaretur ex necessitate naturæ, semper eodem modo operaretur, nec posset nunc servare naturæ ordinem nunc immutare; igitur libere operatur, et pro arbitrio agit, non ulla necessitatis vi ad operandum impellitur.

Jam vero adversus philosophos, qui scripturam fidem non habent, his argumentis uti possumus.

Primo, Deus est causa efficiens omnium rerum, intelligentiarum, colorum, elementorum, etc. Igitur non necessitate, sed voluntate operatur.

Antecedens probatur. Nam si intelligentia caret efficienti causa, et unaquæque eorum suum celestem orbem produxisset (ut videtur sensisse Philosophus) nulla ratio reddi posset, cur tot essent intelligentiæ, et non plures; cur tanta virtutis, et non majoris aut minoris; cur ita inter se subordinatæ; quis deinde procreasset elementa. Si dicas, non carent intelligentiæ causa efficiente, nec tamen omnes productæ sunt ab una; sed prima produxit secundam, secundam tertiam et sic deinceps. Contra, nam tunc non posset reddi ratio, cur ultima intelligentia non produxerit aliam. Deinde, saltem hoc habebimus a prima substantia, quæ Deus est, non solum productum esse primum orbem celestem, sed etiam secundum intelligentiam.

Probatur nunc ejusdem argumenti consequentio. Nam si prima intelligentia produxit omnia per se, vel saltem suum orbem celestem, et alteram intelligentiam; non potuit non libere operari. Nam quæ operatur ex necessitate naturæ, determinata sunt ad unum, nec possunt producere, nisi unum aliud simile sibi. Igitur intelligentia, quæ producit res tam varias, quales sunt alia intelligentiæ, et corpora, non operatur ex necessitate naturæ, sed ex consilio et arte;

ac per hoc libere. Et confirmatur exemplo hominis, qui naturaliter nihil producit, nisi alium hominem; at ex arte res plurimas, et inter se maxime discrepantes, variasque producit.

Secundo, Deus est infinita potentia ac virtus, igitur potest res perfectiores et meliores facere, quam re ipsa faciat, ac per hoc numquam operatur secundum totam suam virtutem, quod est proprium eorum, quae operantur ex necessitate naturae. Negabunt philosophi fortasse, Deum esse potentiam infinitam, sed certe id plane manifestum esse videtur. Nam quod ex se est illimitatum et infinitum, non potest limitari et finiri, nisi vel a causa efficiente, vel a subjecto: esse autem ex se, est illimitatum et infinitum; et in Deo non potest limitari et finiri, cum Deus causa efficiens et subjecto careat; igitur in Deo esse, est illimitatum et infinitum. Quod si, esse in Deo est infinitum; cur non etiam potentia in Deo sit infinita? Esse enim est propter operationem, nec dari potest esse, cui non respondeat potentia operandi, quoniam otiosum esset.

Tertio, si Deus ex naturae necessitate, non libere, et pro arbitrio faceret quae facit, frustra opem ejus homines implorarent, frustra essent omnes ara, sacrificia, vota. Responderent fortasse philosophi, frustra esse haec omnia, sed refellet eos communis naturae instinctus et sensus, atque consensus omnium gentium. Omnes enim natura duce in calamitatibus tollunt oculos ad caelum, et numinis opem implorant. Tertullianus in Apologetico cap. 7. cum dixisset, ipsos etiam paganos in Augustis suis non ad Capitolium, sed ad caelum respicere, ac ita loqui solere, Deus videt, Deo commendo, Deus mihi reddet; subiungit: « O testimonium animae naturaliter Christianae ». Nimirum naturale esse docuit, in aërum unum Deum invocare. Vide similia apud S. Cyprianum in tractatu adversus Demetrianum.

Quarto, nihil est quod necessario appetatur, nisi finis, et quae cum fine necessariam connexionem habent. At res creatae non sunt finis Dei, neque cum fine Dei necessariam connexionem habent; Deus enim est finis omnium rerum, ac per hoc ipse sibi est finis, neque eget ulla re ad finem suum assequendum, cum se ipse carere non possit: igitur non necessario vult res creatas, sed libere.

Quinto, homo est liberi arbitrii, ut philo-

sophi etiam fere omnes docent: ergo et Deus liberi arbitrii est. Neque enim fas est ullam perfectionem homini tribuere, quae non excellentius reperitur in Deo.

CAPUT XVII.

Solevantur argumenta contraria.

Solvenda restant argumenta, quae contra Dei libertatem fieri solent. Sed ut ea facilius solvi possint, duo quaedam sunt breviter praenotanda.

Primum igitur sciendum est, ex doctrina S. Thomae in quest. 24. de veritate art. 3. non esse de ratione, et essentia liberi arbitrii posse velle bonum et malum; aut posse nunc velle unum, postea nolle; aut non posse eligere, nisi consultatio re ipsa praecedat: sed satis esse, si quis habeat opinionem diversarum rerum, et electio fiat cum pleno, atque perfecto iudicio rationis. Nam posse velle bonum et malum, pertinet ad liberum arbitrium, non simpliciter, sed ut est in natura creata, quae quoniam ex nihilo facta est, deficere et peccare potest.

Itaque talis libertas non solum Deo non convenit, sed neque etiam Angelis et hominibus jam beatis; neque posse eligere malum, perfectio, sed imperfectio est dicenda libertatis. Idem intelligendum est de mutatione actus; posse siquidem actum mutare, et nunc nolle quod antea volebat, non est liberi arbitrii simpliciter, sed liberi arbitrii naturae creatae, quae quia facta est ex nihilo, conversioni et mutationi est obnoxia. Denique, quod electionem praecedat consultatio, non pertinet ad liberum arbitrium, nisi in natura humana, quae ratiocinando scientiam sibi parat. Nam Angeli, qui simul causam et effectum cognoscunt, non egent praecedente consultatione, sed simul consilium capiunt, judicant et eligunt.

Sciendum est secundo, ex doctrina Hervaei in quodlib. 1. quest. 1. Ipsum velle Dei, duobus modis considerari posse. Uno modo absolute, et ut est idem quod esse Dei, et hoc modo, non liberum, sed necessarium esse. Altero modo, ut dicit ordinem ad objectum, et hoc modo si objectum est intrinsecum ipsa videlicet divina essentia, sapientia, potentia, bonitas et similia, esse etiam necessarium; sin autem objectum est extrinsecum,

cum, ut sunt res omnes creatae, tum demum velle Dei non esse necessarium, sed liberum. Nam Deus non potest non velle suam essentiam; potentiam, bonitatem, sapientiam, et caetera similia: potest tamen non velle res creatas.

Quare cum dicimus, Deus libere vult hoc, aut illud, et potest non velle; non significamus rem illam, quae est velle, in Deo esse rem liberam, et posse non esse; sed significamus, ipsum velle Dei non necessario terminari ad rem istam, vel illam. Neque loquimur de possibilitate, sed de existentia rerum creaturarum. Nam possibilitas rerum nihil ponit in re, nisi divinam essentiam infinitis modis participabilem, divinam sapientiam, qua cognoscat omnes modos, quibus divina essentia participabilis est; et divinam potentiam, qua possit res producere, quibus divina essentia participetur. Non potest autem Deus non habere essentiam infinitis modis participabilem et sapientiam, qua cognoscat res creatas esse possibles, et potentiam qua possit eas re ipsa producere.

Cur autem possit voluntas Dei non terminari ad existentias rerum extra se, et libere super eam cadat, ratio est, quia res illae non sunt Deo necessariae, cum neque sint finis ejus, neque media cum eo sine ex necessitate connexa; ac per hoc non sunt appetibiles absolute, sed solum ex hypothesi, id est,posito quod veli Deus per eas, gloriam suam manifestare. Ex his facile erit ad argumenta omnia respondere.

Primum argumentum tale est. Arbitrii libertas in eo posita est, ut quis possit velle et non velle, et velle hoc et non illud: at hoc repugnat immutabilitati divinae. Respondeo: velle et non velle in Deo, non significat mutationem actus, sed quod terminetur, vel non terminetur ad tale, vel tale objectum. Unde non in Deo, sed in creatura contingit mutatio.

Secundum argumentum. Voluntas divina non potest non esse conformis sapientiae divinae: sapientia divina non potest non judicare, id esse melius et faciendum, quod re ipsa est melius et faciendum: igitur voluntas divina non potest eligere, nisi id quod re ipsa est melius et faciendum: ac proinde non est libera, cum numquam possit eligere, nisi unum. Respondeo: sapientia divina iudicat, nihil esse absolute bonum et faciendum extra Deum, nisi quod ipse Deus facere voluerit, et id esse melius, quod ei magis

placet. Et hoc fortasse significavit Apostolus ad Ephesios 1. cum ait, Deum omnia operari secundum consilium voluntatis suae. Quamvis igitur voluntas divina semper conformis sit sapientiae divinae, nulla tamen inde sequitur necessitas, quoniam etiam sapientia divina conformis semper est voluntati divinae.

Tertium argumentum. Velle Dei est necessarium, tum quia est idem quod esse Dei, tum etiam quia necessarium est nobilissimum contingenti, et Deo tribuendum est, quod est nobilissimum; igitur velle Dei non est liberum. Respondeo: Velle Dei est necessarium, quantum ad ipsum actum volendi, non tamen quantum ad ordinem, quem dicit ad creaturam. Et quia esse Dei, non dicit ordinem ad creaturam, ideo esse Dei, necessarium est omnibus modis, et nullo modo liberum; at velle Dei, aliquo modo est necessarium, ut videlicet est idem cum esse, alio modo liberum, ut nimirum terminatur ad rem creatam.

Neque his repugnat, quod necessarium sit nobilissimum contingenti. Nam id verum est de essentia rei, non de causalitate; sive respectu sui, non respectu aliorum. Illa enim essentia est nobilior, quae magis est necessaria, quia longius abest a defectu et corruptione: contra autem causa, ut causa, eo praestantior est, quo liberior est, quoniam quo est liberior, eo minus ab aliis dependet, et sane magna esset imperfectio in Deo, si a rebus creatis ex necessitate penderet.

Quartum argumentum. Deus ab aeternitate voluit omnia quae fecit, facit, et facturus est: ergo jam est determinatus ad unum, nec potest aliud velle. Respondeo: actus voluntatis Dei, quoad substantiam, et entitatem suam ab aeternitate fuit, et est absolute determinatus, quia non potest non esse, vel aliter se habere, tamen respectu objecti creati non est determinatus nisi ex hypotesi; absolute autem potest aliter se habere, quoniam (ut saepe diximus) ad res creatas voluntas Dei non habet ordinem necessarium, sed contingentem.

Quintum argumentum. Indeterminatio Imperfectionem significat, illi enim dicuntur indeterminari, qui adhuc ambigunt de rebus agendis: non igitur indeterminatio locum habet in Deo. Respondeo: duplex est indeterminatio. Alia, quae oritur ex parte causae, quae nondum est aspectu perfectionem suam, ut possit exire in actum; et talis non

est in Deo, sed in illis, qui non perfecte rem cognoscunt, et ideo deliberant adhuc et consultant. Alia, quæ oritur ex effectu, qui non habet ordinem necessarium ad causam. Et hæc indeterminatio dicit perfectionem in causa, quoniam significat, causam esse independentem ab uno effectu et ejus contrario, et utroque superiori.

Sextum argumentum. Si Deus posset facere quod non facit, haberet potentiam passivam et otiosam; quod Deo nulla ratione convenit. Respondeo: nulla est in Deo potentia passiva, ac multo minus otiosa. Illa enim dicitur potentia passiva, quæ distinguitur ab actu, et nondum reducta est ad actum. Dei autem potentia non distinguitur ab actu, cum sit ipsa divina essentia, quæ est actus purus. Neque etiam proprie dicitur esse potentia in Deo, respectu actus, quasi possit Deus habere actum, et non habere, sed solum respectu objecti, quia potest voluntas Dei terminari ad talem, vel talem rem producendam. Itaque nihil aliud est potentia in Deo, nisi voluntas actualis cum habitudine quadam ad res possibles.

CAPUT XVIII.

De fine liberi arbitrii, id est, quare Deus creaverit Angelos, et homines libero arbitrio præditos.

Postrema restat questio de fine liberi arbitrii, ad illam definitionis particulam explicandam, « Ad magnam Dei gloriam. »

Quæritur igitur, cujus rei gratia Deus condiderit Angelos, et homines cum libero arbitrio: cum id solum sit, per quod in Deum peccatum committitur, et unde omnia mala redundarunt in mundum. Sed res plana est, et quod in definitione liberi arbitrii posuimus, omnium Patrum confessione firmatur, videlicet, ad insignem Dei gloriam pertinere, quod naturas intelligentia præditas, arbitrii libertate donaverit.

Prima igitur ratio, cur Deus homines et Angelos liberos esse voluerit, ducitur a potentia et sapientia Dei, quæ in hac re mirifice splendet. Deus enim per hoc, quod Angelos et homines liberos condidit, ostendit providentiam suam nullo modo impediri posse, etiamsi permittat creaturis, quas regit, plane pro arbitrio vivere. An non elu-

cet insignis Dei gloria, si quis cogitet Angelos et homines facere quicquid volunt, et tamen velint, nolint, ordinem divini providentiæ ab æternitate constitutum perturbare non posse, ut fiat aliquando, quod Deus absolute non vult, aut non fiat quod absolute vult? Simile esset, si quis innumerales aviculas libere volare permitteret; et tamen incredibili artificio id efficere posset, ut omnes ad ea loca pergerent, quo ipse vellet. Vide S. Augustinum, cujus est hæc ratio, in Enchiridio cap. 93. et sequentibus.

Secunda ratio sumitur a justitia et æquitate divina, quæ in eo perspicue apparet, quod Angelos et homines ita creavit, ut possent bene et male agere, et ipse sine acceptione personarum, honos præmiis, malos supplicii afficeret. Ita docent sancti Patres, Irenæus lib. iv. cap. 71. Justinus in Dialogo cum Tryphone, et alii.

Tertia ratio hæc esse potest, ut divina bonitas illustretur. Insignis enim Dei bonitas in eo conspicitur, quod non solum voluit gloriam sempiternam nobiscum communicare: sed etiam addidit, ut eam per propria merita, id est, nobilissimo modo consequeremur; ut annotavit S. Gregorius Nazianzenus in 1. Apologetico.

Neque his repugnat, quod Deus et Christus homo gloriam sempiternam non habent ex meritis; et tamen eam habent modo, sine controversia, nobilissimo. Nam modus habendi gloriam præstantissimus est eam habere ex se. Porro ex se gloriam habendi multi sunt gradus. Primus gradus est, eam habere omnino naturaliter, ut sit de essentia ejus, qui illa habet. Et hic primus gradus soli Deo proprius est. Alter gradus, qui soli Christo convenit, est eam habere quodammodo naturaliter, non ita ut sit de essentia animæ Christi beatitudo, sed ut fluat ab intrinseco. Christus enim ut Deus se ipse ut hominem gratia et beatitudine donavit. Tertius gradus est eorum, qui eam habent ex se, non quia naturaliter habent ullo modo, sed quia per liberum arbitrium gratia Dei adjutum illam sibi acquirunt. Et hoc convenit Angelis et hominibus.

Quarta ratio fuit, ut apparet infinita magnitudo, et inexhaustus thesaurus divitarum Dei. Nam si Deus haberet apud se certam mensuram bonorum, quibus remunerare posset cultores suos, non permisisset Angelis et hominibus liberum arbitrium, quo merita possent augere quantum vellet; sed

quoniam divitiæ Dei sunt infinitæ, neque periculum est, ut aliquando exhauriantur, ideo concessit Angelis et hominibus facultatem, qua pro arbitrio merita auferent. Simile esset, si quis tam esset dives auri et argenti, ut pauperibus stipem petentibus thesauros suos ostenderet, sineretque ut unusquisque auferret quod vellet, quomodo nemo prohibetur ex fonte perenni tantum aquæ haurire, quantum cupit.

Quinta ratio esse potuit, ut innotescat Deum sibi sufficere, et bonorum nostrorum nullo modo egere. Homines enim qui aliorum opera necessario indigent, neque se, aut sua tueri sine multorum adjumento possunt, omnino euperent, et, si valeret efficere, ut famuli, ac milites sui a se deficerent non possent et ideo promissionibus, pactis, juramentis eos devinciunt, sibi que adstringunt quoad valent. Deus autem, quia nullius opera eget, sponte famulis suis libertatem concessit arbitrii, ut et in obsequio permanerent, et imperium detrectarent, prout vellet.

Sexta ratio ex precedenti oritur, et infinitam Dei charitatem erga creaturas suas ostendit. Nam cum Deus non egeat hominibus, et si egeret, non multum eis fidere posset, quippe qui tam facile ob libertatem arbitrii a conditore suo deficiant: æquum esse videbatur, ut non usque adeo magnam de hominibus curam gereret, et tamen ob nimiam charitatem suam non minorem de ipsis curam gerit, quam si absque illis gloriam, vitamque suam conservare non posset. Quid enim majus cogitari, fingive potest, quam ut Deus qui bonorum nostrorum non eget, propter homines homo fieri et mori voluerit?

Septima ratio fuit, quod id postulare videretur perfectio et ornamentum universi. Nam cum sit aliquid, quod agit, et non agit, ut Deus; aliquid, quod agitur, et non agit, ut natura rationis expertis; quum erat, ut etiam exstaret aliquid, quod ageretur et ageret. Et talis est natura creata intelligens, et libero arbitrio prædita, qualis est in Angelis et hominibus.

Item cum sit aliquid quod ex nihilo, et libere operatur, ut Deus; aliquid, quod ex alio, et necessario operatur, ut res omnes infra hominem, certe pulchrum erat, si aliquid esset, quod ex alio, et libere operaretur quales sunt Angeli et homines. Nam quod aliquid ex nihilo et necessario opere-

tur, quod est quartum membrum divisionis, fieri non potest, cum operari ex nihilo, sit summæ perfectionis, operari necessario, summæ imperfectionis.

Dicoes: cur Deus non attribuit Angelis et hominibus liberum arbitrium confirmatum in bono, ut et liberi essent, et tamen peccare non possent. Respondit ad hanc questionem S. Augustinus in lib. ii. de bono perseverantiæ cap. 40. et lib. xxii. de civit. Dei cap. ult. Deum ordinate procedere voluisse, ac primum ostendere, quid posset liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, justitiæque judicium. Vide quæ diximus in libro de peccato primi parentis cap. 2. ubi causam reddere conati sumus, cur Deus creaverit hominem, quem peccatum esse præviderat.

Ad argumentum autem, quod initio capituli objiciebatur, quod, videlicet liberum arbitrium videatur res noxia, cum id solum sit, per quod sit injuria Deo, et unde innumerabilia mala in ipsos homines redundarunt; facile respondetur. Non enim data est homini libertas arbitrii, ut peccaret, sed ut peccata libere detestando mereretur laudem et gloriam apud Deum. Præterea (ut Evæsius recte docet in lib. vi. de præparat. Evangel. cap. 5.) non dedit homini Deus solam arbitrii libertatem, sed accendit etiam in ejus mente lumen intelligentiæ, addidit Synderesim semper clamantem, ut recta via incederet; incitavit ad virtutem promissione præmiorum, exterminavit a vitiiis comminatione poenarum.

At absurdum videtur, ut Deus aliquid instituerit, quod pro majori parte vertatur in malum: ejusmodi autem est liberum arbitrium, quo maxima pars hominum abutitur ad peccandum. Respondeo, liberum arbitrium commune est Angelis et hominibus; et ideo pro majori parte liberum arbitrium non in malum, sed in bonum absolute convertitur. Nam major pars Angelorum libero arbitrio bene semper, et usa est, et utitur.

At absurdum saltem esse videtur, ut species humana, majori ex parte, propter arbitrii libertatem suo fine frustretur. Respondeo: Finis ultimus rerum omnium Duplex est. Unus intrinsecus et proprius, qualis est, si de hominibus agatur, visio Dei; alter extrinsecus, et communis, qui est gloria Dei. Quamvis igitur sine proprio, atque intrinseco species humana majori ex parte fruste-

tretur, tamen semper obtinet Deus gloriam suam, quæ non minus in honorum remuneratione, quam in prævaricatorum animadversione perspicitur.

Adde quod licet major hominum pars excidat a perfecta adeptione finis intrinseci, et proprii; tamen non excidit a totali adeptione ejusmodi finis. Etsi enim minor pars

hominum pertinet ad visionem Dei; tamen major pars illud assequitur, ut ratiocinari, et vivere secundum rationem possit. Non est autem absurdum, ut minor pars individuum alicujus speciei, ad perfectam finis proprii consecutionem non perveniat, modo a totali adeptione non excidat.

INDEX

LIBRORUM ET CAPITUM QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR

DUODECIMA CONTROVERSI GENERALIS

DE EXTREMA UNCTIONE

LIBER UNICUS

- Cap. I. Qui heretici hoc Sacramentum negant. 7
 II. Probat ex Scripturis Unctionem infirmorum esse Sacramentum proprie dictum. 7
 III. Refelluntur Hæreticorum solutiones ad Scripturam citatam. 9
 IV. Probat ex traditione veterum, unctio- nem infirmorum esse Sacramentum. 13
 V. Idem probatur ratione. 15
 VI. Solvuntur argumenta adversariorum. 16
 VII. De materia, et forma hujus Sacramenti. 18
 VIII. De effectu hujus Sacramenti. 18
 IX. De Ministro, et eo qui suscipit Sacramentum Extreme unctionis. 19
 X. De Ceremoniis. 20

CONTROVERSIARUM

DE SACRAMENTO ORDINIS

LIBER UNICUS

- Cap. I. Ordinationem vere ac proprie Sa- cramentum esse nove legis, qui negave- rint ex hæreticis. 21
 II. Ordinationem Sacramentum esse demon- stratur ex divinis litteris. 23

Tom. V.

- III. Ordinationem Sacramentum esse, probatur ex traditione. 24
 IV. Idem ostenditur ratione. 26
 V. Episcopalem Ordinationem Sacramentum esse. 26
 VI. Diaconatum esse verum Sacramentum. 28
 VII. Subdiaconatum esse etiam Sacramentum. 30
 VIII. Minores etiam Ordines Sacramenta esse. 31
 IX. Manus impositionem ad essentialiam Sacramenti Ordinis pertinere. 31
 X. De effectu hujus Sacramenti. 34
 XI. De Ministro. 34
 XII. De Ceremoniis. 34

CONTROVERSIARUM.

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

LIBER UNICUS.

- Cap. I. De statu questionis, et erroribus hæreticorum. 37
 II. Matrimonium sacramentum esse, probatur divinis litteris. 38
 III. Matrimonium Sacramentum esse, probatur ex Patribus. 41
 IV. Probat ex ratione, Matrimonium esse sacramentum proprie dictum. 45
 V. Solvuntur argumenta adversariorum. 47
 VI. De materia, forma, et Ministro Sacramenti Matrimonii. 56
 VII. Omne legitimum Matrimonium inter Christianos contractum esse Sacramentum. 59
 VIII. Solvuntur argumenta Cæli. 61

40